

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه باقر العلوم

پایان نامه کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی

عنوان:

ماهیت وحی از دیدگاه فیلسوفان مسلمان

(با تأکید بر فارابی، ابن سینا، سهروردی و ملاصدرا)

استاد راهنما:

حجت الاسلام دکتر محمد مهدی گرجیان

استاد مشاور:

دکتر عین الله خادمی

نگارش و پژوهش:

فاطمه ابوطالبی پیرنعمی

۱۳۸۸ / ۴ / ۶

کتابخانه اساتید باقر العلوم

تاسیس ۱۳۸۸

۱۳۸۷

۱۱۵۴۴۴

تقدیم به:

- تجلی بخش رحمت بی پایان الهی،

واسطه‌ی سنک و ملکوت، بارش عشق و ایمان از ملکوت بر خواهش و تمنای خاک‌نشینان،

مخزن عنم الهی، رسول وحی

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم

- تجلی دهنده‌ی عدالت جان‌نواز الهی،

نقطه‌ی زمین و آسمان، روح زمین و زمان

هستی کون و مکان، صاحب عصر و زمان

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

«سپاس»

حمد و سپاس «خدای عزوجل» که جز او شایسته‌ی ثنا و ستایش نیست.

دروود و سلام خدا بر بندگان برگزیده‌ی او «انبیاء و اولیاء و اوصیاء».

شایسته است به رسم وظیفه‌ی الهی از همه بزرگوارانی که در تهیه و تدوین این اثر مرا یاری نمودند، تقدیر نمایم.

به ویژه استاد گرانقدر و فرزانه جناب حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمدمهدی گرجیان که با علم و بضاعت علمی اینجانب، راهنمایی تدوین رساله‌ی حاضر را پذیرفته و با نکته سنجی‌های عالمانه و حسن سلیقه، راهگشای بسیاری از مسائل بودند.

و نیز استاد فرهیخته و گرانمایه جناب دکتر عین الله خادمی که علی‌رغم سستی و کاستی حقیر صبوری نموده و با دقت نظر و تذکرات اندیشمندانه مرا از مشاوره‌های بی‌دریغشان بهره‌مند نمودند.

همچنین به جاست که از زحمات بی‌دریغ و دلسوزانه‌ی پدر و مادر عزیزم که تمام موفقیت‌هایم مرهون دعای خیر آنان است، تشکر و قدردانی نمایم.

و همین طور، از همسر مهربانم که بدون کمک او، توفیق انجام این کار حاصل نمی‌شد صمیمانه سپاسگذارم.

از خداوند منان می‌خواهم همه این بزرگواران را در سایه لطف و کرمش حفظ بفرماید.

«آمین یا رب العالمین»

چکیده

وحی به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع معرفتی انسان است که از دیرباز مورد توجه اندیشمندان بوده است. سرشت وحی اولین بار در فلسفه‌ی اسلامی توسط فارابی بر پایه‌ی مبانی فلسفه‌ی اسلامی تبیین عقلانی شد. ابن سینا، شیخ اشراق و ملاصدرا با اعمال تغییراتی، تبیینی را که فارابی ارائه کرده بود، پذیرفتند. هر یک از این فلاسفه مذکور سرشت وحی را بر اساس مبانی خاص خود در رابطه با مراتب نفس و هستی تبیین نمودند.

- فارابی وحی را حاصل اتصال قوه عقل یا قوه خیال یا هر دو به عقل فعال می‌داند.
- ابن سینا وحی را حاصل اتصال قوه عقل به عقل فعال یا قوه تخیل به نفوس منطبعه‌ی فلکی می‌داند.
- شیخ اشراق وحی را همان اتصال نفس ناطقه به رب النوع انسانی (عقل فعال در اصطلاح مشاء) و نفوس فلکی می‌داند. البته او با ابداع عالم مثال توانسته است جایگزین مناسبی برای نفوس فلکی بیان کند.
- ملاصدرا وحی را حاصل فرایند صعودی نفس از مرتبه محسوسات به مراتب عالیه وجود و اتحاد با عالم عقول و فرایند نزولی نفس از مراتب عالیه و تنزل آن به مقام محسوسات، می‌داند از نظر صدرا نبی با عقل قدسی خود در فرایند دریافت وحی، سیر صعودی را طی کرده و با حضور در عالم ربوبی بدون هیچ واسطه‌ای، حقایق هستی را شهود می‌کند بعد از آن در سیر نزولی، در عالم مثال تجلی کرده و تمثیل حقایق را به صورت عینی توسط قوه خیال درک می‌کند سپس آن حقایق، قوای حس باطنی را متأثر کرده و آن حضرت کلماتی را می‌بیند و آوایی را می‌شنود.

میان نظرات این فلاسفه در باب سرشت وحی اختلافهایی وجود دارد که بررسی این موارد اختلافی می‌تواند در شناخت بهتر ماهیت وحی ما را یاری کند. اختلاف‌های موجود میان فلاسفه‌ی مذکور، حول این موضوعات می‌گردد:

ابزار دریافت وحی، وجود خارجی مثل معلقه، اتحاد یا اتصال با عقل فعال.

مراحل نزول وحی در نفس انسانی، عقول طولی و عرضی و...

در پایان می‌توان گفت به اعتقاد صدرا که نظرات او جامع و کامل کننده‌ی نظرات گذشتگان در باب سرشت وحی است، وحی با لایه‌های برتر عقل که همان عقل قدسی است اتحاد دارد. منشأ و سرچشمه‌ی آن گنجینه‌ی علم الهی، محل فرود آن قلب نورانی نبی و محل اجرای آن، نفوس انسانهای مشتاق به اجرای فرامین الهی است. بی شک آنچه در طی جریان وحی بر قلب پاک نبی نازل می‌شود، از هر خطا و اشتباهی مصون می‌باشد و عمل به آن انسان را به عالی‌ترین مراتب وجودی خواهد رساند. امید است، آیات نورانی قرآن که همان کتاب بی‌بدیل خدا و وحی الهی در دست ماست، همیشه سرلوحه‌ی هر کار و عمل و فکر و اندیشه‌ی ما باشد.

إن شاء الله

فاطمه ابوطالبی پیرنعمی

فهرست مطالب

- مقدمه: طرح تفصیلی پژوهش ۱
- (۱) تبیین موضوع: ۲
- (۲) اهمیت بحث: ۲
- (۳) سابقه پژوهش: ۳
- (۴) پرسش‌های تحقیقاتی: ۴
- ۱- پرسش اصلی ۴
- ۲- پرسش‌های فرعی ۵
- (۵) واژگان کلیدی ۵
- (۶) پیشفرض‌های تحقیق ۵
- بخش اول: کلیات و مفاهیم ۷
- فصل اول: مفهوم شناسی ناظر به وحی ۸
- ۱- وحی در لغت: ۹
- ۲- وحی در اصطلاح: ۱۱
- ۱-۲ وحی در اصطلاح عرفا: ۱۱
- ۲-۲ وحی در اصطلاح متکلمان: ۱۳
- ۲-۳ وحی در اصطلاح حکما: ۱۵
- ۳- اهم موارد کاربرد واژه وحی در قرآن ۱۸
- ۳-۱- تقدیر نظام آفرینش ۱۸

- ۲-۳- هدایت غریزی (وحی به حیوانات) ۲۰
- ۳-۳- الهام و القاء قلبی ۲۱
- ۳-۴- اشاره‌ی پنهانی ۲۲
- ۳-۵- وحی تسدید (وحی به امامان و پیشوایان دینی) ۲۳
- ۳-۶- وحی تشریحی (وحی به پیامبران) ۲۴
- فصل دوم: انواع وحی ۲۶
- ۱- وحی از ورای حجاب ۲۷
- ۲- وحی با واسطه‌ی فرشته ۲۸
- ۲-۱- وساطت فرشته بدون معاینه او ۲۹
- ۲-۲- نزول فرشته همراه با تمثل ۲۹
- ۲-۳- معاینه فرشته در واقعیت تجردی خود ۳۰
- ۳- وحی مستقیم ۳۰
- فصل سوم: ویژگیهای وحی ۳۲
- ۱- وحی تعلیم الهی ۳۳
- ۲- آگاهی و استشعار در وحی: ۳۴
- ۳- حضوری و شهودی بودن وحی ۳۶
- ۳-۱- تقسیم علم به حصولی و حضوری: ۳۶
- ۳-۲- وحی برترین نوع علم حضوری ۳۸
- ۴- درونی بودن دریافت وحی: ۴۰
- ۵- عضویت وحی: ۴۳
- ۶- انحصار یا عدم انحصار وحی به پیامبران ۴۶
- ۶-۱- انحصار وحی از دیدگاه فارابی: ۴۷
- ۶-۲- انحصار وحی از دیدگاه ابن سینا: ۴۸

- ۶-۳- انحصر وحی از نگاه سهروردی: ۴۹
- ۶-۴- انحصر وحی از نگاه صدرا ۵۰
- ۷- تفاوت وحی با برخی مفاهیم مرتبط ۵۲
- ۷-۱- فرق وحی و الهام ۵۲
- ۷-۲- تفاوت وحی با کشف و شهود: ۵۳
- ۸- تنزل حقایق عالی و بار یافتن نبی به عوالم عالیہ: ۵۵
- بخش دوم: مبانی شناخت ماهیت وحی** ۵۸
- فصل اول: مبانی هستی‌شناسی وحی** ۵۹
- ۱- پذیرش صفات علم و عنایت. حکمت و تکلم در خداوند: ۶۰
- ۱-۱- علم: ۶۰
- ۱-۲- عنایت ۶۱
- ۱-۳- حکمت: ۶۲
- ۱-۴- تکلم: ۶۲
- ۲- نظام صدور کثیر از واحد: ۶۳
- ۳- بیان مراتب هستی و تشکیک در وجود ۶۴
- ۳-۱- مراتب هستی از دیدگاه فارابی: ۶۴
- ۳-۲- مراتب هستی از نگاه ابن سینا: ۶۶
- ۳-۳- مراتب هستی از دیدگاه شیخ اشراق: ۷۰
- ۳-۴- بیان مراتب هستی از دیدگاه ملاصدرا: ۷۲
- فصل دوم: مبادی انسان‌شناسی وحی** ۷۷
- ۱- ترکیب انسان از نفس و بدن: ۷۸
- ۲- خلود نفس: ۷۹
- ۳- جایگاه انسان در نظام هستی در دو قوس نزول و صعود ۷۹

- ۴- نفس، اقسام و قوای آن ۸۰
- ۴-۱- نفس، اقسام و قوای آن از نگاه فارابی: ۸۰
- ۴-۲- نفس، اقسام و قوای آن از نگاه بوعلی: ۸۱
- ۴-۳- نفس، اقسام و قوای آن از دیدگاه شیخ اشراق: ۸۴
- ۴-۴- نفس، اقسام و قوای آن از دیدگاه ملاصدرا: ۸۶
- ۵- نفس نبی اعظم النفوس: ۸۹
- فصل سوم: مبانی معرفت شناسی وحی ۹۲
- ۱- ابزارهای شناخت و مراتب آن: ۹۳
- ۱-۲- خیال: ۹۴
- ۱-۳- وهم: ۹۵
- ۱-۴- عقل: ۹۶
- ۱-۵- شهود ۹۷
- ۱-۶- وحی: ۹۸
- ۲- کیفیت ادراک (معرفت) در جریان تحقق وحی: ۱۰۰
- فصل چهارم: استنتاج از بخش دوم (ارتباط مباحث هستی شناسانه و معرفت شناسانه و انسان شناسانه) ۱۰۲
- بخش سوم: سرشت وحی از نگاه فلاسفه مسلمان (فارابی، ابن سینا، سهروردی و ملاصدرا) ۱۰۶
- فصل اول: ماهیت وحی از نگاه فارابی ۱۰۷
- ۱- زمینه‌های طرح نظریه‌ی وحی از جانب فارابی: ۱۰۸
- ۲- تعریف فارابی از وحی: ۱۱۰
- ۳- کیفیت اتصال نفس به عقل فعال: ۱۱۰
- ۳-۱- تعقل: ۱۱۱
- ۳-۲- تخیل: ۱۱۳

- ۴- شرایط نبوت از نگاه فارابی: ۱۱۶
۵. نبی و فیلسوف از نگاه فارابی: ۱۱۷
۶. تأثیر نظریه‌ی فارابی در باب وحی بر جریانهای فکری دیگر: ۱۲۰
- فصل دوم: ماهیت وحی از دیدگاه ابن سینا** ۱۲۲
- ۱- تبیین بوعلی از وحی ۱۲۳
- ۲- نقش قوه حدس در معارف و حیانی: ۱۲۷
- ۳- نبی و فیلسوف از نگاه بوعلی: ۱۳۰
- ۴- نقش قوه خیال در معرفت و حیانی: ۱۳۲
- ۵- کیفیت تلقی جزئیات و حیانی ۱۳۸
- فصل سوم: سرشت وحی از دیدگاه سهروردی** ۱۴۱
- ۱- تبیین سهروردی از مسأله وحی ۱۴۲
- ۲- کیفیت اتصال نفس به ملکوت و انتقال امور غیبی ۱۴۴
- ۱-۲- شرایط اتصال به ملکوت: ۱۴۵
- ۲-۲- انتقال امور غیبی از نفس به سایر قوا: ۱۴۷
- ۳- عالم مثال و تأثیر آن در نظریه نبوت سهروردی: ۱۴۸
- ۴- شرایط نبی از نگاه سهروردی: ۱۵۴
- فصل چهارم: سرشت وحی از نگاه ملاصدرا** ۱۵۸
- ۱- تبیین ماهوی و معرفتی وحی از نگاه صدرا: ۱۵۹
- ۲- تبیین وحی در مدرکات کلی آن: ۱۶۳
- ۱-۲- تبیین فلسفی ادراک کلی از نظر صدرا ۱۶۳
- ۲-۲- نقش قوه حدس در جریان معرفت و حیانی: ۱۶۹
- ۳-۲- اتحاد نفس با عقل فعال: ۱۷۲
- ۴-۲- مثل افلاطونی: ۱۷۶

۱۷۸	۳- وحی در امور جزئی
۱۸۰	۳-۱- عالم مثل معلقه:
۱۸۴	۳-۲- کیفیت رویت و استماع در جریان وحی:
۱۸۷	۴- مراتب وحی، مقامات نبی
۱۹۲	۵- تبیین سرشت وحی در ضمن تشریح صعود و نزول کلام الهی:
۱۹۲	۵-۱- اقسام کلام الهی:
۱۹۵	۵-۲- اقسام سه گانه کلام در انسان کامل:
۱۹۶	۵-۳- سیر صعودی کلام الهی:
۱۹۷	۵-۴- سیر نزولی کلام الهی:
۲۰۰	۶- تبیین سرشت وحی در ضمن بیان مراتب علم الهی:
۲۰۰	۶-۱- اقسام علم الهی
۲۰۲	۶-۲- تطابق مراتب علم الهی با مراتب وجود انسان:
۲۰۵	فصل پنجم: بررسی موارد اختلافی فلاسفه در رابطه وحی
۲۰۶	۱- مثل افلاطونی:
۲۰۷	۲- مثل معلقه:
۲۰۸	۳- اتحاد یا اتصال به عقل فعال:
۲۱۰	۴- ابزار ادراکی نبی در اتصال به عقل فعال:
۲۱۴	۵- آخرین مرحله نزول وحی در نفس آدمی:
۲۱۸	مرور و نتیجه گیری
۲۲۳	فهرست منابع
۲۲۴	الف - کتابها
۲۳۱	ب- مقالات:

مقدمه:

طرح تفصیلی پژوهش

(۱) تبیین موضوع:

تحلیل و تفسیر وحی، ماهیت آن و چگونگی دستیابی پیامبران به معارف الهی برای انسانهای غایب از شهود و حضور در صحنه‌های ربانی، امری غیر ممکن است چرا که حقیقت وحی را نمی‌توان تصور و تعریف کرد، زیرا برای ما قابل تجربه و تکرار نیست، ولی پیامبر در باطن و ذات خود حقیقت وحی را درک و تجربه می‌کند و در نتیجه اثرات همین درک و حضور را برای هدایت آدمیان به کار می‌برد. مسأله طرح شده ما را به سنت فلسفی فیلسوفانی از قبیل فارابی، ابن سینا، سهروردی و ملاصدرا رجوع می‌دهد تا با بررسی آثار و متون آنها شناخت درستی از ماهیت وحی بدست آوریم. در این نوشتار به بررسی ماهیت وحی پرداخته می‌شود. به این معنا که نشان داده می‌شود در نظام فلسفی حکما معرفت و حیاتی چگونه مورد تحلیل قرار گرفته و چگونه ماهیت وحی با نظام فلسفی فیلسوفان هماهنگ شده است.

کیفیت فرو فرستادن وحی بر پیامبران و چگونگی نزول فرشته و تمثیل آن بر پیامبر از ابعاد مورد توجه در این تحقیق است. در این تحقیق به ابعاد دیگری از جمله نقش نفس و قوای آن در تمثیل و تجسم حقایق و حیاتی در قالب الفاظ و صور به مراتب عقل انسانی به نحوه ادراک و مباحث مربوط به واسطه‌های فیض، سلسله عقول، نفوس فلکی و... پرداخته خواهد شد.

(۲) اهمیت بحث:

بحث از حقیقت وحی و چیستی آن در فلسفه اسلامی و غرب در کلام جدید و قدیم

جایگاه ویژه‌ای داشته است و هر یک از این حوزه‌ها تبیین و توضیح خاصی در مورد سرشت وحی ارائه داده‌اند، بخصوص در فلسفه دین معاصر و کلام جدید این بحث صورت تازه‌ای به خود گرفته است و روشنفکران با رویکردهای متمایز از نگاه سنتی و با پرسش‌هایی برآمده از افکار مدرنیستی، به تحلیل خاصی از وحی و نبوت پرداخته‌اند، گرچه این بحث در طی قرن‌های متمادی و از جهات گوناگون علمی و فلسفی مورد بحث قرار گرفته، ولی از آنجا که وحی و ماهیت آن پدیده‌ای طبیعی نیست تا با ابزارهای مادی و متعارف و علمی قابل شناخت باشد و از طرف دیگر نیز، ظهور اندیشه‌های جدید و حاکمیت افکار مادی گرایانه سبب شده تا وحی به گونه‌ای متعارض با واقعیت دینی خود تحلیل شود و از هویت غیبی و الهی خود جدا شود.

لذا بسیار بجاست که این مسأله مورد بررسی قرار گیرد و برای آغاز تحقیق لازم است که اندیشه‌های فیلسوفان نخستین مورد بررسی قرار گیرد.

در اهمیت موضوع همین بس که بدانیم وحی از مسائل مهم نبوت عامه است و در اسلام از قداست خاصی برخوردار است. به گونه‌ای که از امهات مسائل دینی به شمار می‌رود. تحلیل و تفسیر نادرست از آن می‌تواند ماهیت قدسی و الهی دین را مخدوش نماید و دین را امری بشری جلوه دهد. در این تحقیق از تمام عناصر مثبت و سنت فکری و فلسفی فیلسوفان مسلمان استفاده می‌شود تا برای چالش‌های نوپا پاسخی محکم داشته باشیم.

(۳) سابقه پژوهش:

عظمت و قدمت مسأله وحی سبب شده که بشر در مقابل آن سکوت نکند و از زمان اولین پیامبر تا کنون در مقام فهم حقیقت وحی یا توجیه آن یا ایراد و شبهه بر آن برآید. این تلاش بشری، موجب پدید آمدن نظریه‌های متعدد و گاه متعارضی شده است. در هر حال این مطلب همواره مورد بحث و کنکاش قرار داشته است. بسیاری از اندیشمندان و فیلسوفان مسلمان به بررسی ماهیت وحی پرداخته‌اند و عده‌ای وحی را با رویکرد کلامی تفسیر کرده‌اند و آن را یک شعور خاص تلقی نموده‌اند.

کندی، محمد بن نعمان. ابوحامد غزالی این نظرات را داده‌اند. بسیاری از علمای متأخر نیز پژوهش در باب وحی را به همین سو سوق داده‌اند، از جمله صُبحی صالح در کتاب پژوهش یابی درباره قرآن و وحی، محمدحسین طباطبایی در کتاب وحی و شعور مرموز، مرتضی مطهری، موسی ملایری، جعفر سبحانی در میان فلاسفه نیز این بحث بوده، افرادی نظیر فارابی، بوعلی، حکیم عبدالرزق لاهیجی وحی را با رویکرد عقلانی تفسیر و تحلیل نموده‌اند و وحی را در قلمرو عقل قرار داده‌اند.

فارابی خالق این تفسیر ز وحی می‌باشد، این بحث در فلسفه اشراق در افرادی نظیر سهروردی، شهروزی و... ادامه داشت.

ملاصدرا فیلسوف حکمت متعالیه نیز با در نظر گرفتن سنت فکری فیلسوفان قبلی سعی داشته است نظرات جامعی از ماهیت وحی ارائه دهد.

در دوره‌های اخیر هم تلاش زیادی در بررسی و تبیین مسأله وحی و ماهیت آن شده است و نظرات جدیدی نیز مبنی بر تجربه و حیانی بودن آن مطرح شده است که با همین تبیین صحیح می‌توان پاسخگوی بسیاری از مسائل مربوط به آن شود.

از میان پژوهش‌های مختلف می‌توان از چند تألیف نام برد که بیشتر با تحقیق حاضر هماهنگی دارد. تحلیل وحی از دیدگاه اسلام و مسیحیت نوشته محمد باقر سعیدی روشن، وحی و افعال گفتاری علیرضا قائمی‌نیا، وحی و شعور مرموز علامه، تحلیل وحی موسی ملایری، تحقیقی در سرشت وحی سید کریم خوش نظر و...

۴) پرسش‌های تحقیقاتی:

۱- پرسش اصلی

اولین و مهمترین سؤالی که در این تحقیق مطرح می‌شود از این قرار است:
سرشت وحی در فلسفه سلامی چگونه تبیین می‌شود، اگر اختلافی میان فیلسوفان اسلامی در زمینه سرشت وحی وجود دارد، مبانی اختلاف‌ها در چیست؟

۲- پرسش‌های فرعی

سوالهای فرعی مد نظر نگارنده به این ترتیب می‌باشد:

وحی و معانی آن چیست؟ انواع وحی، خصوصیات وحی از چه قرار است؟

مبادی و مبانی مهم شناخت وحی کدام است؟

مراتب هستی از نگاه فیلسوفان مورد نظر چگونه تحلیل می‌شود؟

شناخت نفس و قوای آن از نگاه فلاسفه مسلمان چگونه است؟ ابزارهای شناخت

چیست؟

سرشت وحی از نگاه فارابی چگونه تبیین می‌شود؟

ماهیت وحی از نگاه بوعلی چگونه تحلیل می‌شود؟

ماهیت وحی از نگاه سهروردی چگونه تحلیل می‌شود؟

ماهیت وحی از نگاه ملاصدرا چگونه تحلیل می‌شود؟

نقاط اشتراک فلاسفه در تبیین وحی کدام است؟

اختلاف فلاسفه در تبیین مسأله وحی چیست؟

نقش حدس در نظام فلسفی بوعلی چیست؟

نقش عقل فعال در تحلیل وحی چیست؟

سرشت وحی در ضمن بیان کیفیت نزول و صعود کلام در نظر ملاصدرا چگونه تبیین

می‌شود؟

سرشت وحی در ضمن بیان مراتب علوم در نظر ملاصدرا چگونه تبیین می‌شود؟

چگونگی نزول فرشته وحی بر نبی؟

۵) واژگان کلیدی

وحی - نفس - قوه عقل نظری - قوه خیال - عقل فعال - نبوت - عالم مثال.

پیش‌فرض‌های تحقیق

مبانی و پیش‌فرض‌های بحث در سه قسمت جداگانه بررسی می‌شود:

مبانی و پیش فرض‌های هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی

پیش فرض‌های هستی‌شناختی عبارتند از:

پذیرش وجود خدا با صفات حکمت، عنایت، تکلم و علم

بیان نظام صدور کثیر از واحد

بیان مراتب هستی از نظر هر یک از فلاسفه مذکور

مبای‌انسان‌شناختی عبارتند از:

اتحاد نفس و بدن، خلود نفس، جایگاه انسان در نظام هستی در قوس صعود و نزول،

نفس، اقسام و قوای آن (نفس النبی اعظم النفوس)

مبای معرفت‌شناختی عبارتند از: تجربه، وهم، خیال، عقل، شهود و در نهایت وحی

بخش اول:

کلیات و مفاهیم

فصل اول: مفهوم شناسی ناظر به وحی

فصل دوم: انواع وحی

فصل سوم: ویژگیهای وحی

فصل اول:

مفهوم شناسی ناظر به وحی

۱- وحی در لغت:

دانشمندان علم لغت و فرهنگ نویسان برای واژه «وحی» موارد استعمال گوناگونی را ذکر کرده‌اند. از قبیل هرچیزی که به دیگری القا کنند تا بفهمد، اشاره، نوشتن، کتاب، پیام، الهام، کلام مخفی، ارسال رسل، بعث و برانگیختن، القای سریع، امر کردن.

راغب در مفردات خود می‌نویسد: وحی در لغت به معنی اشاره سریع است چون در معنای آن سرعت اخذ شده می‌گویند: امر وحی، وحی گاهی با کلام رمز انجام می‌گیرد و گاهی با صدای بدون ترکیب و گاهی با اشاره‌ی بعضی از اعضای بدن و گاهی نوشتن.^۱

برخی همچون خلیل بن احمد^۲ و جوهری^۳ در مورد وحی به معنای الهام آورده‌اند، الوحی، الالهام. در مورد وحی به معنای نوشتن آمده: یقال وحی فی الحجر اذا کتب فیهِ وحیاً و لذا وحی الکتاب اذا کتبه.^۴

ابن فارس نیز در این باب می‌گوید:

از لحاظ اشتقاق لغوی ماده وحی دلالت بر القا و تفهیم یک نوع آگاهی بخشی نهانی دارد، از این رو وحی به معنی اشاره، نگارش و کتابت هرگونه مطلبی است که به دیگری تفهیم می‌سازیم هر معنای دیگری که

۱. محمد بن راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، بی‌جا، دفتر نشر کتاب، ۱۴۰۴، ذیل ماده وحی.

۲. خلیل بن احمد فراهیدی، کتاب العین، ج ۳، قم، دار الهجرة، ص ۳۲۰.

۳. اسماعیل بن حماد جوهری، الصحاح تاج اللغة و الصحاح العربیه، ج ۶، بیروت، دارالعلم للملایین، بی‌تا، ص ۲۵۱۹.

۴. محمد بن حسین ابن درید، جمهرة اللغة، ج ۱، بیروت، دارالعلم للملایین، ۱۹۸۷، ص ۱۷۱.